

B2 – 1

Işıl BAYSAN SERİM

Araş. Gör.

Yeditepe Üniversitesi

Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MİMARLIK BİLGİSİNİN “GİZLİ GÜNDEMİ”: TEKNO-BİLİMSEL KOZMOPOLİS^[1]

18. yüzyıldan itibaren, rasyonalist-evrenselci bilgi-bilme biçimlerinin etkin bir bileşeni haline gelen ve disiplinler pratiklerini “ilerleme” ontolojisinin bir tezahürü olarak yeniden-inşa eden mimarlık, ekonomik, politik, ideolojik ve teleolojik dinamiklerin söylemsel bir pratiği, dönüştürücü bir aygıtı olarak kurumlaşmıştır. Bu kurumlaşmanın arka planını, *doğayla ilgili fikirler matrisi* içinde şekillenen “ampirist bilgi kuramı”, “teknikleştirilmiş bilim” ile “kapitalist üretim tarzı”nın eşgüdümü; “gizli gündemini” ise, kuram-merkezli *yeni kozmopolis* retorikleri oluşturmaktadır.

Kozmopolis, doğal/evrensel düzen ile bir kentin [*polis*] toplumsal düzenini temsil eden hakikat-bilgi kodlarının bilimsel yollardan bir arada ve yeniden-üretilebileceği düşüncesi etrafında şekillenmiştir; modern ulus devletin bilgi-kuramsal, pozitivist, rasyonel ve evrensel gerçekliklerle yapılandırılmış erken kapitalist kent örgütlenmesinin, dolayısıyla da denetlenebilir bir sınıflı toplum idealinin temelidir. Bu temel, insan türünü ve onun evrimsel uzamını, dünyayı evrenin dinamik bileşenleri olarak gören Stoacıların bu iki farklı mekân oluşumuna gönderme yaptıkları *Kozmopolis* vizyonu ile biçimlenmiştir. *Kozmopolis* söylemi, Aydınlanma dönemine etkisi bilinen Aristoteles ve Platon’un, “dünyevi kusurlarla” var olan bir *polis*’in inşai koşulu olarak öngördükleri ideal-*ilahi evren* mekanizmasıyla ilgili düşünceleriyle, bu düşünceleri somutlaştıran Milletli mimar Hippodamos’un geometrik kent düzeninin içinden doğmuştur. Geometrik *polis*, biyolojik bir canlının doğum ve ölümünü simgeleyen, bir başlangıcı ve sonu olan çizgisel bir düzenek; aklın yasalarına göre düzenlenmiş, tarihsel ilerlemeci bir zaman-mekân tasarımıdır. Böylelikle, evrenin rasyonel düzenine ilişkin bu hakiki bilgi, toplumun rasyonelleşmesinin temeli olarak tescillenecektir. Başka bir deyişle, mutlak ve değişmez olduğu gibi, mükemmel uyumun da göstergesi olan *kozmos*; değişebilen, akışlarla, hareketle şekillenen bir *polis*’in yeniden-inşası için daimi bir modeli, batının kent morfolojisinin ontolojik ve epistemolojik kökeni olmuştur. Örneğin, Aydınlanma Çağı’nın devlet mimarı Haussman, Hippodamos gibi, ışımsal kent planını [Paris], “mutlak iktidar” ile “mutlak bilgiyi” birbirine bağlayan *Kozmopolis* idealiyle kurgulamıştır.

Parçaların bütüne, yani tekil bir *hakikat* imgesine bağlandığı ideal bir organizma olarak tahayyül edilen *Kozmopolis*, Newton’un mekaniğin katı montaj parçalarıyla açıkladığı *Yeni Kozmopolis* ile birlikte, evren mekanizmasının yeniden-üretilebildiği modern sanayi kentlerinin bir metaforu haline gelecektir. Descartes ile Leibniz’in rasyonalist, mekanistik ve evrenselci tezleri içinde şekillenen *Yeni Kozmopolis*, ileriye doğru hareket ederek, doldurulacak, yeniden-inşa edilecek, ehlileştirilecek *uzay-boşluk* boyutlarını yaratan ve genişlemekte olan bir “şimdiki zaman” bilgisiyle biçimlenebilen bir düzen imgesidir. Bu imge modernitenin “gelecek” imgesiyle anlamlandırıldığı mekanistik hakikat alanlarını mümkün kılan ve bu alanları, bir matematik, fizik problemi gibi ele alarak; madde, hareket ve diğer dinamik nicelliklere göre imal edilebilirliğini, kurgulanabilirliğini ortaya koyan Kartezyen *makine*-mekân-zaman-beden tasarımıdır. Sürecin mühendislik normları, yasaları, arifaktları ve kodlarıyla tanımlanan bu mekanistik tasarımlar, mimarlığın yerel sınırlarından evrenselleşebilmesinin

[1] Toulmin, Stephen. *Kozmopolis : Modernitenin Gizli Gündemi*, İstanbul:Paradigma Yayınları, 2002

olduğu gibi, bilimsel bir disiplin olarak da tescillenmesinin koşuludur. “Makine” aracılığıyla rasyonelleştirilmiş bir mimarlık, Kartezyen ikiliklerin, mesafelerin [doğa- toplum, nesne-özne, neden-amaç, madde-zihin v.b.] sicilleri arasında kurulabilecek mümkün bir uzlaşmayı sağlayabilecek çeşitli zaman-mekân deneylerini, söylemlerini üretecektir. Bu mimarlık praksisleri sayesinde, kentsel düzene ilişkin analogilerin doğayla ilgili bilimsel düşünceler ile bu düşüncelerin *tekhne-logic*'i [akılsal araçsallık] içinde üretilebilmesi olanaklı hale gelmiştir.

Böylelikle, sanayileşme ve modernleşmenin süperpoze olduğu bu süreçte, pozitivist-ampirist epistemolojinin hakikat normlarıyla şekillenen mimarlık, hem kültürel modernliğin, hem de kapitalist üretim-tüketim ideolojilerinin öngördüğü bir dizi ilerlemeci, maddi “toplumsal fizik” modelinin de hem belirleyicisi, hem de jeneratörü olmuştur. Düz-makine benzeri püriten çizgilerin optik dinamiği, hem düzenli, şeffaf, istikrarlı, uyumlu ve denetlenebilir bir kentin, hem de bu düzene uygun yurttaş inşası için öngörülen *teknikleştirilmiş Kozmopolis* soyutlamalarına vurgu yapmaktadır. Bunların sistematik ve metodik hale gelmesini sağlayan Newton’dan iki yüz yıl sonra, organığın yasalarını açıklayan Darwin’in *Evrım Kuramı* da [1859], sınıf, soy, kök temelli kolektif insani etkinliklerin inşası ve denetiminin Doğa Bilimleri’nin tasarrufunda meşruiyet kazanmasına neden olmuştur. Bilimsel evrim ile toplumsal evrimi birbirine bağlanmasını öngören modern “ilerlemecilik” paradigmasının kaynağı, insanın denetlenebilir fizyolojik doğası sayesinde düşünme ve eylem kapasitesinin biçimlenebilirliğini ortaya koyan bu meşruiyet zinciridir.

Yukarıdaki analizlerden hareket ederek bu çalışma; modernizmin çözülmeye başladığı bir sürecin ardından, “Bilimsel Devrimlerin Yapısı”nı analiz eden Thomas Kuhn’un; kuram-merkezli disiplinler ile iktidar arasındaki ilişkiyi gündeme getiren Foucault’nun; kapitalizmin şizofrenik akışları ile kent ve devlet arasındaki mekanizmayı [*Kapma Makinesi*] gösteren Deleuze ve Guattari ile “modern *Kozmopolis*” analiz eden Toulmin’in çalışmalarını izleyerek, kuram-merkezli mimarlık praksislerinin ideolojik boyutunu açıklamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, aynı zamanda, hem deneysel hem de doktrinel zaman-mekân boyutlarını biçimleyen bilgi-kuramsal fenomenlerin, modernliğin kendi özgün değişim koşullarını [*mutasyon*] yaratarak, nasıl kapitalist anlatılara içkin, araçsal, paradigma-merkezli bir mimarlık bilgisini koşulladığını da gösterecektir. Çalışmanın sonuç-tartışmasını oluşturan “teknobilimsel kozmopolis” analizi de, bu çerçevede, mimarlığın, geç-kapitalizmin politik enstrümanları [enformasyon-görüntü teknolojileri] aracılığıyla, nasıl yeniden paradigmatic bir kayma göstererek, gizli gündemine ilişkin ideolojisini inşa ettiğini ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: bilim, mekanik, mimarlık epistemolojisi ve ontolojisi, [geç]kapitalizm, kent, kozmopolis, teknobilimsellik